

تحلیل تاثیر جهانی شدن بر سکونت گاه‌های غیر رسمی: بازتولید گفتمان نئولیبرالیسم در فضاهای حاشیه ای شده (مطالعه موردی: سکونت گاه‌های غیررسمی کلان شهر تبریز)

فیروز جمالی

استاد گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

محمد رضا پورمحمدی

استاد گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

جواد شریف نژاد^۱

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۰/۵/۱۰

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۱/۱۸

چکیده:

جهانی شدن فرایندی پیچیده و چند بعدی است که با تبدیل شدن به واقعیت جاری جهان تاثیر زیادی در وضعیت اقتصادی، فرهنگی و سیاسی جوامع معاصر دارد و از این رهگذر به نوعی به بازتولید گفتمان نئولیبرالیسم و سرمایه داری متاخر می پردازد. اما تاثیر آن در ابعاد مختلف بر سکونت گاه‌های غیررسمی یکسان نیست. در این مقاله همبستگی و رابطه بین فرایند جهانی شدن به عنوان متغیر مستقل و اسکان غیررسمی به عنوان متغیر وابسته در سکونت گاه‌های غیر رسمی کلان شهر تبریز مورد مطالعه قرار گرفته است. نتایج تحقیق حاکی از آن است که جهانی شدن فرهنگی بسیار سهل تر و آسان تر از جهانی شدن سیاسی و اقتصادی در زندگی ساکنان سکونت گاه‌های غیر رسمی تاثیر داشته است. اما در سوی دیگر در بعد اقتصادی با نوعی جهانی نشدگی روبرو هستیم زیرا ساکنان سکونت گاه‌های غیر رسمی قیمت کالاها و خدمات مورد نیاز خود را به قیمت های غیر جهانی و تعیین شده توسط بازار غیر رقابتی داخلی پرداخت می کنند از سوی دیگر در بعد جهانی شدن سیاسی مقاومت دولت و نهادهای سیاسی در برابر این فرایند وجود دارد اما بسیاری از نهادهای مدنی و گروه‌های غیر رسمی تشکیل یافته در سکونت گاه‌های غیر رسمی ناشی از همین بعد است.

واژگان کلیدی: جهانی شدن سیاسی، جهانی شدن اقتصادی، جهانی شدن فرهنگی، مصرف گرایی، اسکان غیر رسمی

طرح مسأله

جهانی شدن فرآیندی چندبعدی، پیچیده و ناهمگن است که به تاسی از علل و عوامل مسبوق بر خود به واقعیت جاری جهان بدل گشته است. عقلانیت، نئولیبرالیسم، سرمایه‌داری و ارتباطات جهان‌گستر از جمله این عوامل هستند که در قالب مکانیسمی علی و سلسله مراتبی و با گذشت زمان بسترهای فکری و فلسفی، ایدئولوژیکی، اقتصادی و خدماتی لازم برای تکوین جهانی شدن را فراهم آورده اند. جهانی شدن همچون فرآیندی اجتناب‌ناپذیر سپهر کنونی اقتصاد، سیاست و فرهنگ جوامع بشری را دربر گرفته و از رهگذر تأثیر و تأثرات گوناگون و متنوع‌اش در پهنه‌های متفاوت سرزمینی کماکان گستره وسیعی از مصادیق مفهومی و فضایی را فراروی ما نهاده است. به حدی که تاکنون تقریر گفتمانی واحد و منسجم از آن مسیر نگشته است. تکرر پژوهش‌های فضایی و مکانی این فرآیند از یک سو با خصلت چند بعدی و فراگیر آن و از سوی دیگر با افتراقات مکانی و قلمروهای سرزمینی پیوند دارد. ویژگی چند بعدی جهانی شدن از منظر جنبه‌های سه‌گانه حیات اجتماعی (اقتصاد - سیاست و فرهنگ) قابل تفسیر و تمایزات انعکاسی آن از مکانی به مکان دیگر تنها به یاری درک ویژگی‌های منحصر به فرد هر مکان و فضا قابل کنکاش و فروگشایی است. اما فرجام این جستجوگری در باب چهره‌های ناهمگون و غیریکنواخت جهانی شدن تجلی آمیزه‌ای به هم پیچیده از جهان - محل است که در عبور امواج جهانی شدن از متن‌های فضایی گوناگون، در مقیاس‌های محلی رخ می‌نمایند. پدیده اسکان غیررسمی حداقل در دوره تسریع جهانی شدن (۱۹۹۰) از حاشیه نشینی گذر کرده و بر بنیان ابعاد مختلف حیات اجتماعی در متن تأثرات متکثر ناشی از جهانی شدن قرار گرفته است به عبارت دیگر پیوستن به امواج فرهنگی، سیاسی و اقتصادی این جریان، یاس‌ها و امیدهای زیادی را در میان ساکنان سکونت‌گاه‌های غیررسمی بوجود آورده است که با توجه به تکرر جریان‌های متقاطع در فرآیند جهانی شدن باید اذعان کنیم جریان غالب همانا بازتولید فرهنگ اجتماعی - سیاسی نئولیبرالیسم است که این بار با یکپارچه سازی اجتماعی - فرهنگی متن - حاشیه، نه در پی امداد حاشیه در برابر متن، بلکه فراقکنی تضادهای درونی نظام سرمایه داری با عقلانیت بازار و نئولیبرالیسم است که پیامد آن شکل‌گیری جامعه مصرفی انبوه به منظور جلوگیری از بحران‌های ادواری تولید و انباشت سرمایه است. سوالات اساسی تحقیق حاضر به شرح زیر است:

۱- جهانی شدن اقتصادی چه تاثیری در وضعیت اقتصادی و کسب و کار ساکنان سکونت‌گاه‌های غیر رسمی دارد؟

۲- آیا نظام فرهنگی ساکنان سکونت‌گاه‌های غیر رسمی از فرآیند جهانی شدن فرهنگی متأثر است؟

۳- جهانی شدن سیاسی چه تاثیری در تکوین اجتماعات محلی در سکونت‌گاه‌های غیر رسمی دارد؟

جهانی شدن اقتصادی

بین‌المللی شدن فعالیت‌های اقتصادی پدیده نوینی نیست، بل جهانی شدن نوآوری‌ها و ابتکارات صنعتی یا همین تغییر شیوه‌های تولیدی پدیده‌ای جدید است که از دهه ۱۹۶۰ به منصفه ظهور رسیده اند. جهانی شدن اقتصادی بویژه صنعتی در این مفهوم فرآیندی مرتبط با تولید یکپارچه فرامرزی می باشد که شرکت‌های تجاری را جهت ورود به بازارهای نوین جهانی، کاپیتالیزه کردن معیارهای تکنولوژیکی و سازمانی و کاهش هزینه‌ها توانمند می‌سازد

(Jeiming, 2002, p178). بر این اساس جهانی شدن اقتصاد و تجارت آزاد جهانی به میزان درآمد و عایدات شرکت‌های فراملی در خارج از خانه اشاره دارد (Elenga, 2004, p432)، که به نسبت افزایش گنجایش جهان برای تجارت الکترونیک و صورت‌بندی شیوه تولید پسا فوردیسم آهنگ سریع‌تری به خود گرفته و گستره اقتصادهای محلی جهان را، به انحاء گوناگون و در عمق و درجه متفاوت تحت تأثیر قرار می‌دهد. بر این اساس در شرایط کنونی، جهانی شدن اقتصاد دارای دو بعد عمده است که عبارتند از؛ آزادسازی تجارت بین‌المللی برای کالاها و خدمات و آزادسازی جریان سرمایه بین‌المللی. این دو ویژگی عمده که به مدد جهانی شدن ارتباطات و توسعه تکنولوژی ممکن گشته، سه پیامد مهم را به همراه داشته است که عبارتند از؛ آثار افزایشی، تخصیصی و توزیعی. در پیامد اول با افزایش سرمایه‌گذاری و تقویت فعالیت‌های ابتکاری مواجهیم که دارای آثار دراز مدت می‌باشند. در نقطه مقابل آثار تخصیصی کوتاه مدت قرار دارند. در مورد آثار توزیعی عملاً با نوعی توزیع کار، سرمایه و در حالت کلی فواید ناشی از جهانی شدن مواجهیم. به همین جهت جهانی شدن ضمن ایجاد محدودیت می‌تواند امکانات مناسبی را برای همکاری فراهم آورد. تأثیر جهانی شدن اقتصاد را می‌توان در ابعاد مختلفی مانند گسترش FDI (سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی)، تحول در شیوه تولید، گسترش بازارهای مالی جهانی، فعالیت شرکت‌های چندملیتی و تقسیم کار جدید بین‌المللی بررسی کرد (قوام، ۱۳۸۲، ص ۸۶). بدیهی است که بازتولید نئولیبرالیسم بعد از جنگ بین‌الملل دوم در گسترش بهت آور تجارت آزاد بین‌المللی سهم به‌سزایی داشته است. بویژه «موافقت‌نامه عمومی در تعرفه‌ها و تجارت (G.A.T.T)» که با هدف کاهش تعرفه‌ها و برداشتن سایر موانع تجارت آزاد در سال ۱۹۴۷ تأسیس شد. در سال ۱۹۹۵ سازمان تجارت جهانی جای گات را گرفت. سازمان تجارت جهانی در کنار صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی یکی دیگر از سازمان‌های بین‌المللی مهم است که در هدایت شعارهای نئولیبرالی نقش به‌سزایی دارد. WTO پس از نشست گات در اروگوئه در سال ۱۹۹۵ تشکیل شد (Kym, 2001, p2). تقسیم بین‌المللی کار و فعالیت شرکت‌های چندملیتی و بازارهای مالی جهانی از دیگر مولفه‌های شایان توجه در تحلیل اقتصاد جهانی به شمار می‌آیند. در خصوص تقسیم بین‌المللی کار و دلیل عمده شکل‌گیری آن لازم به یادآوری است که کاهش قابل توجه میزان سودآوری تولید و عملکرد شرکت‌های تولیدی و تجاری در کشورهای پیشرفته، صاحبان این شرکت‌ها و کارخانجات را به تجدید نظری دوباره در تقسیم بین‌المللی کار و در نتیجه دادن نقش توسعه صنعتی و کارخانه‌ای به کشورهای پیرامونی وادار کرد. چرا که عوامل تولید از جمله نیروی کار، فضای آرام و بدون تنش کارگری، زمین، سرمایه و مواد اولیه، به نسبت در کشورهای پیرامون بسیار ارزان و دارای مزیت نسبی بالایی بود. اما این مهم در کنار تغییر شیوه تولید اقتصاد جهانی، در نهایت بطور دقیق به اهداف مقرر در نظام جدید کار، منتهی نگردید و همانند دیگر محرک‌های جهانی شدن اقتصادی، اهمیت مقولات جهانی و محلی را به یکسان برتابید. به عبارت دیگر جهانی شدن برخلاف پیش‌بینی‌های خوش‌بینانه جهان‌گرایان، همچنان اهمیت مکانی خود را حفظ کرد. مثالی در این زمینه مسئله را روشن‌تر خواهد کرد. بیشتر نظریه‌پردازان جهان‌گرا بر این باورند که شرکت‌های فراملی در بستری کاملاً جهانی فعالیت می‌کنند و به هیچ عنوان در بند شرایط محلی و مکانی قرار ندارند. در حالی که واقعیات تجربی موجود چیزی غیر از این خوش‌بینی ساده‌انگارانه را نشان‌گر است (Muray, 2006, p115). اگر

این شرکت‌ها به معنای واقعی کلمه جهانی بودند، انتظار می‌رفت که بخش اعظم دارایی‌ها و نیروی کار آن‌ها در خارج از کشورهای متبوع واقع باشد. ۱۵ شرکت فراملی غیرمالی نخست جهان در سال ۲۰۰۳ تنها ۷ درصد از این‌ها، به میزان بیش از ۵۰ درصد دارایی خارجی داشته‌اند و تنها یکی از آن‌ها این میزان را در حد بیش از ۷۵ درصد دارا بود (برتیش پترولیوم) (Ibid). بدین اعتبار مبرهن است که شرکت‌های فراملی به شدت وابسته به مکان و مرزهای جغرافیایی هستند و علی‌رغم داشتن عملکردهای جهانی در بیشتر موارد درصد قابل ملاحظه‌ای از تجارت را در داخل مرزهای کشور مبدأ انجام می‌دهند. از اینرو به نحو محسوسی به وطن خود و مختصات مکانی ویژه آن وابسته هستند.

جهانی شدن سیاسی

جهانی شدن سیاست از جمله مواردی است که شتاب آن از دیگر ابعاد جهانی شدن به مراتب کندتر است. علت این امر را باید در ماهیت دولت ملی و نظام مرکب از دولت - ملت‌ها جستجو نمود. دولت‌ها جهت حفظ اختیارات و امتیازات ناشی از حاکمیت، موانع متعددی برای جهانی شدن سیاست ایجاد کرده‌اند. منظور از جهانی شدن سیاست این است که مسایل و مباحثی که قبلاً به حوزه داخلی و حیطه حاکمیت دولت تعلق داشتند با گذشت زمان ابعاد جهانی بیشتر پیدا می‌کنند (زنجانی، ۱۳۸۱، ص ۹۲). ریشه‌های اصلی نظام‌های دولتی مدرن که به باور ما امروزه علی‌رغم حفظ اقتدار نسبی گذشته، تحولات، دگرگونی‌ها و تغییرات بسیاری به خود دیده‌اند، اغلب به معاهده صلح وستفالی در سال ۱۶۴۸ باز می‌گردد. این عهدنامه در پایان جنگ ۳۰ ساله به امضا رسیده است. نظام حکومتی تدوین شده در معاهده وستفالی منجر به ایجاد یک روند هنجاری در قوانین بین‌المللی شد که تا اواخر قرن هیجدهم و اوایل قرن نوزدهم به‌طور کامل تحقق پیدا نکرد. در طول این دوره بود که حق حاکمیت ارضی، برابری رسمی دولت‌ها، عدم مداخله در امور داخلی سایر دولت‌ها به رسمیت شناخته شده و رضایت دولت به عنوان زیربنای موافقت‌نامه‌های قانونی بین‌المللی به اصول اصلی نظام بین‌المللی جدید تبدیل شد (هلد و مک گرو، ۱۳۸۲، ص ۱۴). بدین ترتیب معاهده وستفالی با روندی افزایشی سرمنشأ شکل‌گیری دولت‌های ملی در سرتاسر جهان بود و از سال ۱۹۴۵ تا ۱۹۹۰ تعداد دولت‌های ملی تقریباً دو برابر شده و به ۱۹۰ کشور رسید. بدیهی است که جهانی شدن در مفهوم سیاسی آن به دگرگشت‌ها و تحولات شگفت‌آور بوقوع پیوسته در ماهیت روابط بین‌الملل در اواخر قرن بیستم اشاره دارد (Cillian, 2003, p3) که به طرق مختلف مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. بر این اساس تعامل متقابل امر جهانی و امر محلی در بررسی بعد سیاسی جهانی شدن نیز به‌خوبی محسوس است و صرف افزایش چشمگیر تعداد و حوزه شمول کارکردی سازمان‌های بین‌المللی نمی‌تواند به سادگی و به‌طور کامل از قدرت‌های محلی، منطقه‌ای و ملی سلب اختیار کند. به بیان دیگر وقتی به تاسی از تحولات بی‌سابقه در عرصه ارتباطات جهانی از شکل‌گیری جامعه شبکه‌ای و فضای جریان‌ها صحبت به میان می‌آید، نباید پیچیدگی و کران گسترده‌ای تأثیرات جهانی شدن بویژه در بعد سیاسی آن، باعث تقویت چنین تصور غلطی شود که مجموعه‌ای از ساختارهای نهادی، سازمانی و کنترلی جایگزین مجموعه‌ای دیگر شده و جریان‌های کنونی اطلاعات، دانش، نیروی کار و سرمایه به یمن ظهور فضایی مجازی و با سیر در فراخنای سایر به‌عمر مکان‌ها و مرزها پایان داده است. بل واقعیت این است

که حاکمیت‌های سیاسی از یکسو به قطع یقین تأثیرات عمیقی از فرآیند جهانی شدن پذیرفته اند و در سیر گسترش تاریخی خود یا از عنفوان تکوین دولت‌های ملی چنین چالش‌هایی را تجربه نکرده اند، اما از سوی دیگر هنوز به حیات خود ادامه می‌دهند و در چارچوب مرزها و حصارهایی روشن و بدیهی دل مشغول چالش‌ها و فرصت‌های متخذ از جهانی شدن و راهبری امور داخلی خود می‌باشند. علاوه بر این امواج سیاره ای فرآیند جهانی شدن هیچ بازیگر سیاسی و به همین نسبت دولت ملی را بی‌نصیب نگذاشته و در سایه وظایف نهادهای بین‌المللی، بخشی از اختیارات دولت‌های ملی را به چالش کشیده است. علی‌رغم اینکه هنوز دولت‌های ملی بازیگران اصلی صحنه سیاست جهان به شمار می‌آیند، اما در سامان سیاسی نوآفریده به‌دست جهانی شدن افول خودکامگی و تکروری خود را نیز نظاره‌گرند. امروزه در داخل مرزهای ملی یک کشور گذشته از حاکمیت دولت - ملت، آثار و نشانه‌های روشنی از ظهور قوم - ملت‌ها یا جنبش‌های قومی و فرهنگی نیز به چشم می‌خورد که در روندی معکوس از بطن جوامع محلی سرچشمه می‌گیرند و ملهم از زیرساخت‌های ارتباطی و اطلاعاتی جهانی شدن به هویتی جمعی در فضای فراملی دست می‌یازند. به این مفهوم که فراسوی مرزهای ملی و در فضایی مجازی به تقویت پیوندهای قومی خود با هم‌کیشان می‌پردازند. بر این اساس فرجام جهانی شدن سیاسی، از یکسو افزایش علائق جهان وطنی و مشارکت شهروندان جهان در تمدن اطلاعاتی نوظهور و از سوی دیگر رشد هویت‌های کدر، پیوندی و متداخل است، که در کنار هم دو سویه بوم - جهان را برمی‌تابند. رشد و گسترش این جنبش‌های محلی و منطقه ای به غایت از سوی سازمان‌های مختلف بین‌المللی مورد حمایت و جانب‌داری قرار می‌گیرد و گاهی اوقات به ابزاری برای ابراز وجود و سر دادن نواهای مخالف بر علیه حاکمیت‌ها بدل می‌گردند. به عنوان مثال سازمان‌های غیردولتی بین‌المللی به شیوه‌های ذیل در ارتقاء حقوق بشر در عرصه بین‌المللی نقش دارند (صبوری، ۱۳۸۵، صص ۲۲۰-۲۲۴).

- فشار بر دولت‌ها برای رعایت موازین حقوق بشر
- همکاری با نهادهای حقوق بشری سازمان ملل
- طرح شکایت در مراجع قضایی بین‌المللی
- شکل دادن به استانداردها
- نظارت بر اجرای معاهدات و توافق نامه‌ها
- تشکیل گروه‌های سیاسی
- نفوذ در افکار عمومی

به‌طوری‌که در آغاز قرن بیستم تنها ۳۷ سازمان بین‌المللی دولتی و ۱۷۶ سازمان بین‌المللی غیردولتی وجود داشت که در سال ۲۰۰۰ تعداد آنها به ترتیب به ۶۷۴۳ و ۴۷۰۹۸ مورد رسیده است. علاوه بر این تعداد عهدنامه‌های بین‌المللی نافذ و دارای اعتبار نیز رشد قابل ملاحظه‌ای داشته است. بطوریکه در حدود یک سده - دوره میان سال‌های ۱۶۴۸ تا ۱۷۵۰ - تعداد ۸۶ عهدنامه چند جانبه در طی فقط ۲۰ سال منتهی به سال ۱۹۹۵ به بیش از ۱۶۰۰ عهدنامه رسیده است، که ۱۰۰ مورد آن را سازمان‌های بین‌المللی تدوین کرده اند. در اواسط قرن نوزدهم در هر سال ۲ تا ۳

همایش و گردهمایی بین‌المللی برگزار می‌شد که تعداد آنها امروزه به بیش از ۴۰۰۰ مورد در سال می‌رسد (هلد و مک‌گرو، ۱۳۸۲، صص ۲۱-۲۲).

تعمق در آمار سازمان‌های بین‌المللی حاکی از آن است که حتی اگر جهانی شدن از موضعی جهان‌گرایانه یک فرآیند مرکزگرا و منشعب از خواست و اراده کشورهای پیشرفته نیز تعبیر گردد، باز هم افول اقتدار حاکمیت‌های ملی در نتیجه گسترش سازمان‌های بین‌دولتی گویای همه‌مطلب نیست. چرا که جهان‌گرایی سیاست‌های ملی و ادغام جوامع متکثر محلی در درون یک جامعه جهانی در نقطه مقابل خود ظهور و خودنمایی جنبش‌ها و خرده جنبش‌های اجتماعی - که ماهیتی بوم‌گرا، قومی، فرهنگی، زبانی و محلی دارند - را شاهد است که از مشرب تشکیلات و NGOهای سیاسی غیردولتی هدایت می‌شوند. پس با این وصف جهانی شدن سیاسی تنها یک روی سکه بوده و آنسوی دیگر محلی شدن و بوم‌گرایی است.

جهانی شدن فرهنگی

فرهنگ یکی دیگر از حوزه‌های حیات اجتماعی است که به موازات شکل‌گیری فرآیند جهانی شدن تحت تأثیر پژواک‌های فرهنگی آن، در مقیاس‌های فراقلمروی قرار می‌گیرد. فرهنگ‌ها نقشه‌های معانی هستند که دنیای بیرونی به واسطه آنها عقلانی ساخته می‌شود (Jackson, 1989, p1) بنابراین فرهنگ‌ها بخشی از زندگی روز مره هستند و سیستم‌ها معانی مشترکی می‌باشند که در اندازه‌ها و مقیاس‌های فضایی متفاوتی (محلی، منطقه‌ای، ملی، جهانی، در بین باهم‌ستان‌ها، گروه‌ها یا ملت‌ها) موجودیت دارند (Evan, 2001: 155) و باید اذعان داشت که فرهنگ، مسیر راهنما، قوانین و محدودیت‌هایی را فراهم می‌کند که مربوط است به اینکه چگونه انسان‌ها، زیستگاه و محیط پیرامونی را تفسیر کرده و چگونه در ارتباط با استخراج منابع تصمیم می‌گیرند (Murray, 2006, p223). آنتونی گیدنز جامعه‌شناس انگلیسی معتقد است که فرهنگ پدیده پیچیده‌ای است که باید به عنوان روش‌های زندگی نگریسته شود. این روش‌های زندگی شامل سه عنصر مهم است (Knox & Pinch, 2000, p54).

- ۱- ارزش‌هایی وجود دارند که مردم تمایل به حفظ آنها دارند (آیده آل‌ها و الهامات)
  - ۲- هنجارهایی که مردم از آنها پیروی می‌کنند (مانند مبانی و قوانینی که زندگی آنها را هدایت و رهبری می‌کند)
  - ۳- ابزارهایی مادی که مردم آنها را به کار می‌گیرند.
- جهانی شدن فرهنگی به سیاق دیگر ابعاد جهانی شدن همواره در ذهن مفسران، انگیزش‌گر این پرسش بوده است که آیا روند در حال گسترش فرهنگ جهانی در فرجام برای جوامع بشری سرمنشأ تهدید خواهد بود یا فرصت؟ دو دیدگاه جهت پاسخ به پرسش فوق وجود دارد که ذیلاً به آنها اشاره می‌شود (میر محمدی، ۱۳۸۱، ص ۱۱).
- ۱- دیدگاه آسیب‌شناسانه: مدعی تشدید ناامنی، محو هویت‌های ملی و محلی و سلطه فرهنگ غرب و آمریکایی بر فرهنگ جهانی در ابعاد مختلف از طریق فرآیند جهانی شدن می‌باشد.
  - ۲- دیدگاه دوم: جهانی شدن را مثبت و آن را عامل هم‌گرایی و نزدیکی واحدهای سیاسی به یکدیگر، رشد دموکراسی و آزادی‌های مدنی، توسعه سیاسی - اقتصادی و گسترش ارتباطات می‌داند.

جهانی شدن و بازتابش آن در بعد فرهنگی به نسبت عمق تأثیرات و خصلت نامرئی و جریان‌کنندش، گاه بیشتر از دیگر ابعاد جهانی شدن به موضوع اندیشه و تأمل نظریه‌پردازان معاصر بدل گشته و پیچیدگی بسیار در میزان اثربخشی آن، بسیاری از این نظریه‌پردازان را شدیداً دل‌مشغول و نگران تبعات ویرانگر این جنبه از جهانی شدن کرده است. به عنوان نمونه استیو دیرن در مقاله‌ای با عنوان، «تأثیرات جهانی شدن فرهنگی» به بررسی شرایط فرهنگی جامعه هندوستان پرداخته و در نهایت به این نتیجه رسیده است که رشد ارتباطات رسانه‌ای در هندوستان از سال ۱۹۹۱ شدت گرفته و به رقم بی‌سابقه‌ای رسیده است. به طوری که در بین سال‌های ۱۹۹۰ تا ۱۹۹۹ میزان استفاده از تلویزیون از ۱۰ درصد جمعیت شهرنشین به ۹۰ درصد ارتقاء یافته است. گذشته از این نتایج همین بررسی نشان می‌دهد که طی دهه ۹۰ شبکه‌های مختلف ماهواره‌ای و محصولات سینمایی هالیوود در کوتاه‌ترین زمان ممکن در دسترس شهروندان هندی بوده است. دیرن در آخر واقعات جاری در پهنه فرهنگی هندوستان را با ارزش‌ها و سنت‌های قبل از آن مقایسه کرده و هم‌صدا با دیگر نظریه‌پردازان اشاعه و عرضه مدل‌های فرهنگی جدید را نهایتاً به عنوان عامل اصلی بروز دگرگونی در نهاد خانواده و تربیت جنسی ارزیابی کرده است (Steve, 2006, p33). یکی از عمده‌ترین پیامدهای جهانی شدن ظهور (ایجاد) فرهنگ ثروت‌مندان^۱ و طبقات مسلط است که در مقام بررسی تفاوت‌های بسیاری با فرهنگ‌های موجود در جوامع دارد. فرهنگ جدید ثروت‌مندان یا طبقه مسلط، پیچیده، آزاد (ول) و فردی است. درحالی‌که فرهنگ‌های محلی متأثر از این فرهنگ (جهانی شدن فرهنگی) ساده و بسیط، محکم و قرص و جمعی هستند (Triandis, 2006, p208). علاوه بر موارد فوق که در تحلیل وضعیت فرهنگی جهان، در قبال امواج فرهنگی ملهم از غرب و آمریکا ابراز نگرانی می‌کنند، عده‌ای دیگر به سبک شکاکان پیامد قریب‌الافق جهانی شدن در بعد فرهنگی آن را استحاله و ذوب فرهنگ‌های پیرامونی می‌دانند و از منظر امپریالیسم فرهنگی، این جنبه از جهانی شدن را همچون پدیده‌ای فراملی، جهانی و فراتاریخی تفسیر می‌کنند که غایت اصلی آن صدور ارزش‌ها، کالاها و اولویت‌های فرهنگی غرب به کشورهای پیرامونی است. در چنین شرایطی جهانی شدن فرهنگی تنها حامل باورها و هنجارهای فرهنگی غرب و آمریکاست که در طی جریان تک‌سویه به غیرسازی جوامع پیرامونی می‌پردازد (Hall, 1996, p305). آنچه گذشت مختصری از اندیشه‌های آسیب‌شناسانه در قبال امواج و جریان‌های فرهنگی منشعب از فرآیند جهانی شدن بود که غالب موارد جهانی شدن فرهنگی را با آمریکایی‌سازی و غربی‌سازی جهان مترادف می‌انگارند. این درحالی‌ست که برخی دیگر جریان فرهنگی امروز جهان را سرمنشأ تکوین جوامع مدنی و دموکراتیک و فرصتی مغتنم برای بازدم نفس‌های محبوس در سینه هویت‌های متکثر ارزیابی می‌کنند و با نگاه خوش‌بینانه به جهانی شدن خبر از همگونی و یکپارچگی مثبت فرهنگی می‌دهند. اما بدیهی است که تناسب هر دو دیدگاه فوق با واقعیت محل تردید است و عده‌ای با درک این موضوع و وقوف بر افراط‌گرایی آنها موضعی به مراتب منطقی‌تر برگزیده‌اند و ضمن امعان نظر به امر جهانی، سویه محلی فرهنگ را نیز مطمح نظر قرار داده‌اند. از این جمله می‌توان به الوین تافلر اشاره کرد که در کتاب معروف خود «موج سوم» در راستای بحث از دگرگونی‌های مترتب بر انقلاب اطلاعاتی، گسترش ارتباطات جهانی را عامل عمده تقویت انتقال

^۱ - Jet Set Culture

کار به کلبه الکترونیک قلمداد می‌کند و در تشریح بازتاب‌های فرهنگی - هویتی انقلاب جدید چنین می‌گوید: «ارتباطات جهان گستر و تکوین کلبه‌های الکترونیکی باعث تربیت نسلی می‌شود که هم بطور معقولی به خانه خود (محل یا بوم) پایبند است و هم در عین حال ذهنش به روی حوادثی که در سرتاسر جهان و حتی در فضای لایتناهی و آنچه در ستارگان دوردست می‌گذرد، باز است» (تافلر، ۱۳۷۴: ۴۱۴). تافلر با این لحن بیان، نگرشی دوسویه به بوم - جهان را برمی‌تابد و قرین باور به تکوین انقلابی بی‌سابقه در قلمرو ارتباطات، تلویحاً خبر از شکل‌گیری هویت‌های میانی، کدر و پیوندی می‌دهد که ضمن پایبندی به هویت محلی عضویت در شبکه‌های اعتماد جهانی (هویت اطلاعاتی) را نیز پذیرا هستند

فرهنگ مصرفی

مباحثی که هم اکنون حول محور فرهنگ مصرف جهانی تبلور یافته‌اند، بیشتر بر این نکته تأکید دارند که مصرف‌گرایی تنها یک معامله مادی و تجاری نیست، بل فی نفسه حامل پیام‌ها و اصواتی است که ریشه در مبدأ حرکتی این کالاها دارد و مصرف آنها ارتباط بسیار نزدیکی با هویت مصرف‌کنندگان دارد. ارزش‌های سمبلیک و غیرمادی کالاهای فرهنگی در فرجام موجب شکل‌گیری یک فرهنگ مصرف جهانی می‌شود که خواست و اراده بنیادین آن متوجه ترغیب و تشویق هرچه بیشتر مردم برای مصرف می‌باشد. به این مفهوم که نظام سرمایه‌داری به منظور کسب سود بیشتر و فرآوری بازارهای فروش برای تولیدات خود راغب اشاعه گونه‌ای فرهنگ مصرفی در میان شهروندان جهان است که با جلب توجه مردم به مصرف بیش از نیازهای اساسی، موجبات انباشت سرمایه و ارزش افزوده را فراهم آورد. مارک‌ها و علائم تجاری نمونه‌هایی برین از نهادهای هویتی هستند که به کمک رسانه‌های جمعی و ارتباطات جهانی و رسانه‌ای در سطح بسیار وسیعی تبلیغ می‌شوند. این علائم تجاری برای مثال آدیداس یا موسیقی رپ هر یک به مثابه نهادی از یک جنبش اجتماعی به منابع سازنده هویت در جهان امروز بدل گشته‌اند. ژان بودریار در این خصوص معتقد است که «رسانه‌های گروهی نشانگر عصر نوینی هستند که در آن شیوه‌های قدیمی تولید و مصرف جاری خود را به دنیای تازه ارتباطات داده‌اند. این دنیای نوین بی‌شبهت به نمونه کهن خویش نیست که با جاه‌طلبی پُرکوشش و کشمکش فرزند در برابر طایفه همراه بود. وی بر این اندیشه است که امروزه دیگر صحنه و آینه (بازتاب دهنده) وجود ندارند و به جای آن‌ها صفحه و شبکه قرار گرفته‌اند». دوره زمانی تولید و مصرف جای خود را به عصر پیوستگی‌ها و بازخورد داده‌است. در واقع انسان امروز در وجد و خلسه ناشی از ارتباط زندگی می‌کند. تبلیغات با تهاجم خود همه چیز را مسخر نموده و فضای عمومی را ناپدید ساخته‌است. همزمان با از دست رفتن فضای عمومی به نحوی ظریف، محدوده خصوصی نیز از بین می‌رود. دیگر چیزی به عنوان تماشایی یا (در نقطه مقابل آن) پوشیده وجود ندارد. زمانی تفاوت مشخص میان بیرونی و درونی وجود داشت اما اینک این تقابل بنحوی و قیحانه محو گردیده و خصوصی‌ترین فرآیندهای زندگی، زمینه خوراک مجازی برای رسانه‌ها شده‌است (ساراپ، ۱۳۸۱، ص ۴۶). بودریار با این وصف پی‌آیند قبول آغاز دوره پسا مدرن، در نظر به کالاهای فرهنگی و تبلیغات گسترده این محصولات از کانال رسانه‌ها، به مفهوم فراواقعیت^۱ رجوع می‌کند و

در بیان ویژگی‌های فرهنگی پسا مدرن، همه آنها را نمونه‌های خیالی، ماورای واقعیت، وانموده و شبیه سازی شده از واقعیت به شمار می آورد که فارغ از هرگونه بار معنایی، تنها در پی جابه‌جا نمودن واقعیت با افسانه و افسانه با واقعیت است. این مهم بویژه در جهت پیشبرد غایات سود محور سرمایه‌داری بسیار حائز اهمیت بوده و به کمک وجود زیرساخت‌های ارتباطی و تبلیغاتی گاه حتی مرزهای روشن میان گمان و واقعیت را بهم می زند. قدرت فراروندگی دانش تبلیغاتی تا جایی است که می تواند از روابط چالش برانگیز دیرین در میان گمان و واقعیت تنش زدایی کرده و با فرا بردن هر چیزی از حد معمول آن (فراواقعیت) حتی برداشت و فهم انسان از واقعیات را دچار دگرگونی نماید. بر بنیان چنین ساختاری از دانش و اطلاعات بشری واقعیت لایه آکنی شده و هر آن معنایی جدید و مبتنی بر خواست قدرت سرمایه به خود می گیرد و در آفرینش مکرر مصداقهای فرهنگی و هویتی برتر، جامعه انسانی را به سمت مصرف هر چه بیشتر و متمایزتر رهنمون می گردد. مثالی در این مورد مسئله را روشن‌تر خواهد کرد (www.Mahshar.com).

اسکان غیررسمی در متن جهانی شدن

به موازات شهرنشینی، پدیده اسکان غیررسمی نیز به تدریج شکل گرفته و هر طرح و برنامه‌ای برای شهر، متضمن نگرش و رویکردی به این پدیده خواهد بود. از اینرو اسکان غیر رسمی مسأله‌ای گذرا با ابعاد محدود نبوده و توافقی بر بقا، باز تولید و بسط آن وجود دارد (پیری، ۱۳۸۴، ص ۸۶). اگر دوره تسریع جهانی شدن متحمل شهرنشینی سریع و لجام گسیخته مخصوصاً در کلان شهرهای ملی و منطقه‌ای جهان سوم است به همین ترتیب پدیده اسکان غیر رسمی نیز گسترش مکانی - فضایی عمیقی یافته است که از تاثیرات و نتایج فرهنگی - سیاسی و اقتصادی جهانی شدن به دور نیست. در این دوره طیف وسیعی از بازندگان بازی توسعه شهری ابزاری، به سکونت‌گاه‌های غیررسمی و حاشیه‌های جدا از متن افتاده فرو می‌غلطند. این بازندگان و به حاشیه رانده شدگان تهدید اصلی و چالش بنیادین تمام ادوار توسعه شهری با هرگونه روش‌شناسی اقلیدسی، اُزالدی و از بالا به پایین است. با تاثیرپذیری اسکان غیررسمی از ابعاد مختلف فرایند جهانی شدن این بار حاشیه‌های جدا از متن شهری خود را در متن گسترده‌تری فرا می‌یابند و با برقراری گفتمان بوم - جهان چالش جدیدی در برابر مدیریت شهری یا به عبارت دقیق‌تر دولت - ملت‌ها بوجود می‌آورند. از آنجا که سکونت در این‌گونه سکونت‌گاه‌ها بیشتر شکل کلنی و دسته جمعی دارد بنابراین از رهگذر روابط اجتماعی و فرهنگی در فضاهای سایبر، حامل انگیزه‌ها، امیدها و آرزوهای جدیدی می‌شوند که این آرزوها ناشی از دوگانگی متن - حاشیه نیست بلکه ناشی از حس یکپارچگی فرهنگی یا سیاسی با دیگر گروه‌های اجتماعی به حاشیه رانده شده در سایر نقاط جهان است. عده‌ای عقیده دارند که ساکنان سکونت‌گاه‌های غیررسمی اغلب از طبقه کارگر و به قول مارکسیست‌ها از طبقه پرولتاریا هستند که با توجه به مشکلات عدیده اقتصادی شان و نیز فروغلطیدن به فرهنگ فقر حاشیه‌ای، فرصت برقراری و یا به عبارتی تمایلی به برقراری پیوندهای ارتباطی در فضای مجازی جهان گستر ندارند بنابراین چالش‌های ناشی از اسکان غیر رسمی عمده‌تاً کالبدی و اقتصادی خواهد بود که ریشه در سیاست‌های ناعادلانه توسعه ملی و اقتصادی دارد. در مقابل باید عنوان کنیم که نسلی که در حال حاضر در سکونت‌گاه‌های غیررسمی ساکن هستند اغلب از قشر جوان و نسل دوم

و سوم مهاجران اولیه ای هستند که در ضمن تعریف نوعی فرهنگ حاشیه ای برای خود هویت اجتماعی و فرهنگی خود را مدیون همین فضای زیست خود می دانند. درون این نسل سلسله مراتب نیازهای مازلو به صورتی همزمان و حتی معکوس عمل می کند به عبارت دیگر در عین حال که این نسل هنوز دارای مشکلات اقتصادی است و هنوز در برآوردن نیازهای اولیه (قاعده هرم مازلو) خود با معضلات زیادی دست و پنجه نرم می کند اما از رهگذر آگاهی رسانه ای یا ارتباطات جهان گستر خواهان دست یافتن به سطوح دیگر هرم از جمله سطح بالای عزت نفس و تکمیل شخصیت است. با توجه به تاثیرات فراوان اقتصادی ناشی از جهانی شدن، سکونت‌گاه‌های غیر رسمی از این بعد نیز به شدت متاثر می‌شوند. در فرایند جهانی شدن شهرها و کلان شهرهای ملی و منطقه ای و شکل‌گیری تقسیم جدید کار بین‌المللی فرصت های اقتصادی جدیدی برای ساکنان سکونت‌گاه‌های غیر رسمی فراهم می آورد. از جمله کارهای دست دوم در دفاتر شرکت‌های بزرگ بین‌المللی یا کارگاه‌های کامپیوتری و .....

روش تحقیق

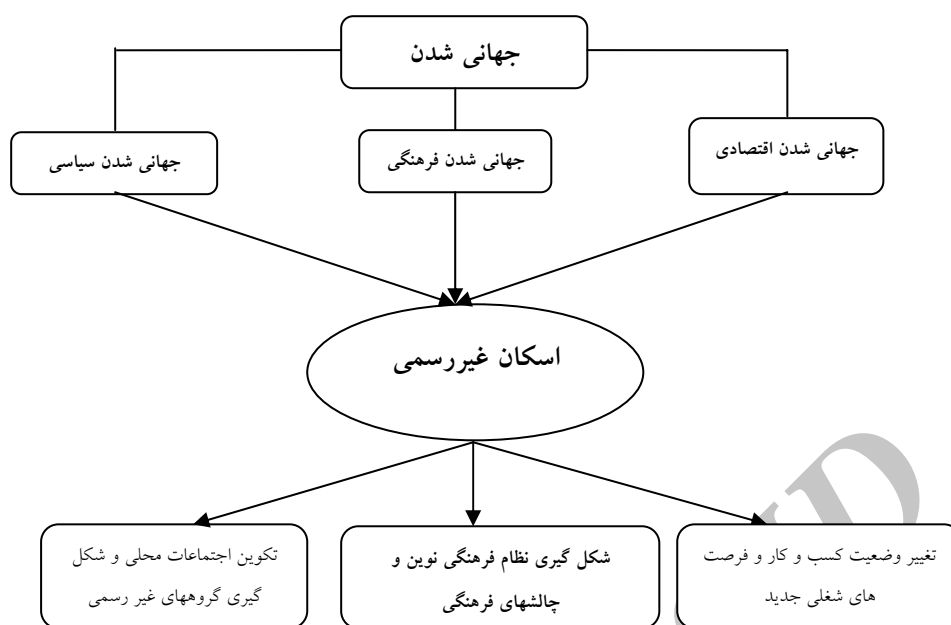
چنانچه از ساختار مقاله و نظم موضوعات بر می آید تحقیق حاضر به روش استدلال قیاسی و از خلال خوانش جهانی شدن و ابعاد آن پیش می رود. به این منظور تاثیرات جهانی شدن در ابعاد مختلف در قالب سه فرضیه متمایز در ارتباط با اسکان غیررسمی مطرح شده است که ابتدا مولفه‌ها و شاخص‌های متناظر با هر بعد جهانی شدن را پردازش کرده و به تحدید میدان عملیاتی تحقیق اقدام کرده ایم و با استفاده از الگوی لیکرت ۵ طیفی (کاملاً موافقم ۵، و کاملاً مخالفم ۱) به روش پیمایشی و در قالب یک پرسش‌نامه گویه‌های سنجنده هر شاخص مطرح شده -است.

فرضیه های تحقیق

- ۱- به نظر می رسد جهانی شدن اقتصادی در وضعیت اقتصادی و کسب و کار ساکنان سکونت‌گاه‌های غیر رسمی تاثیر دارد.
- ۲- به نظر می رسد جهانی شدن فرهنگی در شکل‌گیری ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی (نظام فرهنگی) ساکنان سکونت‌گاه‌های غیر رسمی تاثیر دارد
- ۳- به نظر می رسد جهانی شدن سیاسی در شکل‌گیری اجتماعات محلی و گروه‌های غیر رسمی در سکونت‌گاه‌های غیر رسمی تاثیر دارد.

مدل مفهومی

مدل مفهومی منتج از روش‌شناسی و نشان دهنده مسیر تاثیرگذاری متغیرهای مستقل (جهانی شدن) بر متغیر وابسته (اسکان غیر رسمی) می باشد.

شکل شماره ۱- مدل مفهومی

ترسیم: نگارندگان

جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری ما در این رساله دکتری سکونت‌گاه‌های غیر رسمی کلان شهر تبریز است که با توجه به ویژگی‌های کالبدی و اقتصادی اجتماعی ساکنان، به پهنه‌های جغرافیایی مختلفی تقسیم بندی شده است که با عطف نظر به سابقه شکل‌گیری، ما در این رساله پهنه اسکان غیررسمی ملا زینال واقع در شمال شهر تبریز را به عنوان نمونه موردی انتخاب می‌کنیم. با توجه به ماهیت موضوع، روش نمونه‌گیری، دو مرحله‌ای خوشه‌ای و تصادفی است. به این صورت که ابتدا با توجه به بعضی ویژگی‌های مورد نظر از جمله سابقه سکونت و شکل‌گیری، ترکیب سنی و جنسی جمعیت و وضعیت اقتصادی از میان خوشه‌های مختلف محله ملا زینال انتخاب و سپس به روش نمونه‌گیری تصادفی جمعیت پاسخ‌گو انتخاب شده است. حجم نمونه با استفاده از فرمول عمومی کوکران با سطح اطمینان ۹۵ درصد و مقدار دقت احتمالی ۰/۰۶، به تعداد ۱۵۰ نفر انتخاب شده است.

$$n = \frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{2 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)}$$

قابلیت اعتماد داده‌ها

برای به دست آوردن قابلیت اعتماد و پایایی سازه‌های تحقیق از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است که بر این مبنا مقادیر زیر به دست آمده است

جدول ۱- آلفا کرونباخ سازه های تحقیق

متغیرها	سازه	تعداد گویه	آلفای کرونباخ
جهانی شدن اقتصادی	افزایش درآمد اقتصادی ناشی از فعالیت در نمایندگی های شرکتهای خدماتی و تولیدی خارجی	۴	۰/۶۰
	مصرف کالاها و خدمات به قیمت های جهانی	۴	۰/۶۵
جهانی شدن سیاسی	خرید سهام شرکتهای و سرمایه گذاری در بورس مالی	۵	۰/۷۵
	تمایل به تشکیل گروههای غیر رسمی ناشی از تبلیغات رسانه ای	۶	۰/۶۸
	تاثیر سایت های اینترنتی در افزایش تمایل به فعالیت سیاسی	۵	۰/۷۱
	کاهش شدت نظارت دولت و سازمانهای رسمی بر فعالیتهای نهادهای مدنی	۳	۰/۷۱
جهانی شدن فرهنگی	مناظر شدن فرهنگ اجتماعی جوانان (آداب سخن گفتن، مد لباس، ...) از فیلمهای هالیوودی و خارجی	۶	۰/۸۰
	افزایش تمایل نسل جدید به سمت تجملات غیر ضروری علیرغم درآمد کمتر	۵	۰/۸۳
	سست شدن بنیانهای اعتقادی - ارزشی نسل جدید	۴	۰/۶۷

منبع: یافته های پژوهش

جدول فوق نشان می دهد که ضرایب آلفا کرونباخ سازه های تحقیق با دقت بیشتری متغیرهای جهانی شدن اقتصادی، جهانی شدن سیاسی و جهانی شدن فرهنگی را در اسکان غیر رسمی می سنجد.

یافته های تجربی

در این رساله تاثیر جهانی شدن (به عنوان متغیر مستقل و انتزاعی) بر سکونتگاه های غیر رسمی (به عنوان متغیر وابسته و پدیده ای فضایی و عینی) بازنمایی شده است. ما به منظور بیناذهنی کردن موضوع رساله، گویه های مطرح شده در جدول ۱ را در میان نمونه آماری که توضیح آن در زیر می آید آزمون تجربی کرده ایم.

آمار توصیفی

در این تحقیق که در ناحیه اسکان غیررسمی ملازینال در شهر تبریز انجام شده است ۹۸ نفر از پاسخگویان مرد (۳/۶۵ درصد) و ۵۲ نفر زن (۷/۳۴ درصد) بودند. میانگین سنی پرسش شوندگان ۴۸/۲۷ برای مردان و ۳۰/۳۴ برای زنان بود که واریانس این متغیر برای مردان ۳۰ سال و برای زنان ۲۲ سال به دست آمد. ۶۰ درصد پاسخگویان ماهانه به طور متوسط ۳۲۰۰۰۰۰ ریال، درآمد داشتند. توزیع فراوانی مردان متأهل ۹۵ درصد و زنان متأهل ۸۹ درصد بوده است.

آزمون فرضیات

فرضیه اول: جدول شماره ۱ نشان می دهد که سازه های تحقیق بطور مناسبی همبستگی بین متغیر مستقل (جهانی شدن اقتصادی) و متغیر وابسته (اسکان غیر رسمی) را مورد سنجش قرار می دهد. میانگین ضریب آلفا کرونباخ برای فرضیه مطرح شده عدد ۰/۶۶ می باشد. در ادامه مقاله به منظور محک تجربی و تحلیل آماری فرضیه از آزمون T-Test استفاده شده است. فرضیه مقاله بدون در نظر گرفتن آماره $t_{0.05/96}$ از طرف نمونه آماری پذیرفته شده است. به عبارت دیگر فرایند جهانی شدن اقتصادی بر کیفیت زندگی اقتصادی در سکونتگاههای غیر رسمی تاثیر دارد.

Statistics

T-Test

One-Sample Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
X1	150	59.0600	28.99131	4.09999

One-Sample Test

	Test Value = /82				95% Confidence Interval of the Difference	
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Lower	Upper
X1	1.25	149	.05	-5.9400	-14.1692	2.2992

فرضیه دوم

با توجه به جدول شماره ۲ میانگین آلفای کروناخ سازه‌های این فرضیه ۷۳ می باشد که این سازه ها هم‌بستگی جهانی شدن فرهنگی (متغیر مستقل) و ارزش ها و هنجارهای اسکان غیر رسمی را مورد سنجش قرار می دهند. فرضیه مقاله بدون در نظر گرفتن آماره t، ۷۰ درصد از طرف نمونه آماری پذیرفته شده است. به عبارت دیگر فرایند جهانی شدن فرهنگی بر ارزش ها و هنجارهای اجتماعی و فرهنگی در سکونت‌گاه‌های غیر رسمی تاثیر دارد.

Statistics

T- Test

One-Sample Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
X2	150	62.6600	34.99131	4.09999

One-Sample Test

	Test Value = /82				95% Confidence Interval of the Difference	
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Lower	Upper
X2	1.25	149	.000	-7.9400	-18.1692	3.2992

فرضیه سوم

فرضیه سوم به دنبال آزمون تجربی و آماری رابطه بین جهانی شدن سیاسی (متغیر مستقل) و وضعیت سیاسی اسکان غیر رسمی (متغیر وابسته) می باشد که تشکیل نهادهای مدنی و گروه‌های غیررسمی به منظور افزایش قدرت چانه زنی در برابر دولت و نهادهای رسمی مدیریت شهری به عنوان شاخص این بعد جهانی شدن در نظر گرفته شده است. فرضیه مقاله بدون در نظر گرفتن آماره t ۶۸ درصد از طرف نمونه آماری پذیرفته شده است. به عبارت دیگر فرایند جهانی شدن سیاسی بر تمایل به تشکیل گروه‌های غیر رسمی و نهادهای مدنی در سکونتگاه‌های غیر رسمی تاثیر دارد.

Statistics
T- Test
One-Sample Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
X3	150	60.1600	54.99131	3.09999

One-Sample Test

	Test Value = /82				95% Confidence Interval of the Difference	
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Lower	Upper
X2	1.25	149	.000	-5.9400	-14.1692	2.2992

نتیجه گیری

جهانی شدن فرایند چند بعدی و پیچیده ای است که تمام ابعاد زندگی اجتماعی- اقتصادی و فرهنگی جوامع معاصر متأثر از آن است. این فرایند دو جهت مخالف هم دارد که یکی مثبت و دیگری منفی است به عبارت دیگر در عین حال که توان‌های بالقوه ای در اختیار شهروندان قرار می دهد و انعکاس عمیقی در زندگی شهروندان دارد اما در عین حال چالش‌های فرهنگی و سیاسی پر دامنه‌ای را هم در برابر دولت - ملت‌ها و هم شهروندان قرار می‌دهد. پدیده اسکان غیررسمی در طول شکل‌گیری شهرنشینی سریع و لجام گسیخته همواره به موازات آن به وجود آمده است که به جرات می توان گفت که با گذار از معضل کالبدی و زیست محیطی این پدیده در شهرها در حال حاضر معضلات عدیده فرهنگی و اجتماعی ناشی از شکل‌گیری آن بر مشکل اولیه آن می‌چربد. فرایند جهانی شدن در ابعاد مختلفی که در بالا بحث شد بر سکونت‌گاه‌های غیر رسمی تاثیر دارد. از منظر فرهنگی تغییر آداب فرهنگی و هنجارهای اجتماعی و ارزش‌های اعتقادی همانند تغییر مد لباس و استقبال از مد لباس‌های غربی، تغییر آداب سخن گفتن نسل سوم ساکن در سکونت‌گاه‌های غیر رسمی و تحول بنیادین در شرایط اجتماعی شدن ناشی از هنجارهای هالیوودی و رسانه ای همگی متأثر از جهانی شدن فرهنگی است. هر چند که باید در باره نتایج این بعد جهانی شدن باید گفت که بسیار سهل‌تر و آسان‌تر از سایر ابعاد همه گیر شده است. این بعد از جهانی شدن از طرف نمونه آماری با سطح معنی‌داری بسیار بالا پذیرفته شده است (Sig.:.000). این نشانگر این است که نسل گذشته و مهاجران اولیه به محله مورد مطالعه ما در حال حاضر متحمل تغییر در ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی نسل جدید هستند. شکل‌گیری الگوی مصرفی انبوه در سکونت‌گاه‌های غیررسمی در واقع ناشی از همین بعد جهانی شدن است. گویه‌های متناظر با این بعد در جدول شماره یک نیز با متوسط ضریب آلفای ۷۳/۸۳ حاکی از تایید آنها در سنجش ارتباط بین بعد فرهنگی جهانی شدن و نظام فرهنگی ساکنان سکونتگاه‌های غیر رسمی است. اما از منظر اقتصادی و سیاسی تحولات متفاوت است. هر چند که فرایند جهانی شدن، به صورت سیال و آرام و بدون در نظر گرفتن مرزهای ملی و از رهگذر ارتباطات جهان گستر بسیار فعال عمل می نماید اما در بعد سیاسی قوانین ملی و ایستادگی دولت‌های ملی در برابر آن مانع از گسترش سریع و آسان می‌شود. تشکیل اجتماعات محلی و گروه‌های متشکل (همانند انجمن زنان خانه دار، گروه‌های ورزشی، انجمن‌های محله ای و ...) در محله ملا زینال حاکی از تاثیر جهانی

شدن سیاسی بر زندگی سیاسی شهروندان است. همچنین در جدول یک نیز همانند بعد فرهنگی، گویه‌های متناظر به خوبی متغیر مورد نظر را با متوسط ضریب آلفای ۷۰٪ مورد سنجش قرار می‌دهند. با توجه به عدم عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی (WTO) و عدم به رسمیت شناختن قوانین آن توسط دولت ایران باید گفت که از منظر اقتصادی با نوعی با جهانی نشدگی روبرو هستیم. علی‌رغم این که ابعاد مختلف جهانی شدن به صورت زنجیر وار و سیستمی با هم مرتبط هستند و حضور یک بعد آن حاکی از حضور همه ابعاد هست اما باید گفت که با توجه به این عدم عضویت، هزینه‌های ناشی از آن بر عهده شهروندان است. هر چند که در نمونه آماری بعضی خانوارها از افزایش درآمدی نسبی ناشی از کارهای دست دوم و خدماتی در نمایندگی‌های شرکت‌های بین‌المللی بهره‌مند بودند اما از سوی دیگر هزینه‌های بالای خدمات و کالاها که ناشی از تعیین قیمت در یک بازار غیررقابتی، غیر جهانی و به شدت دولتی است حاکی از همین تاثیر کم بعد اقتصادی جهانی شدن در کیفیت زندگی و کسب و کار اقتصادی ساکنان سکونت‌گاه‌های غیررسمی است. حتی در آزمون آماری نیز تاثیر جهانی شدن اقتصادی با سطح معنی‌داری کمتری پذیرفته شده است (Sig: .05).

منابع

اخوان زنجانی، داریوش (۱۳۸۱)؛ **جهانی شدن و سیاست خارجی**، مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، چاپ اول
 تافلر، الوین (۱۳۷۴)، **موج سوم**، ترجمه شهیندخت خوارزمی، چاپ دهم، انتشارات فاخته
 ساراپ، مارن (۱۳۸۱)، **بودریار و برخی رویه‌های فرهنگی**، ترجمه احمد صادقی، فصلنامه سیاسی-اجتماعی گفتمان، شماره ۵.

قوام، عبدالعلی (۱۳۸۲)؛ **جهانی شدن و جهان سوم**، مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، چاپ اول
 صبوری، منیره و فاطمه کدخدای (۱۳۸۵)؛ **سازمانهای غیردولتی و حقوق بشر**، انتشارات سخن گستر، چاپ اول
 میرمحمدی، داوود (۱۳۸۱)؛ **جهانی شدن، ابعاد و رویکردها**، فصلنامه مطالعات ملی، سال سوم، شماره ۱۱
 هلد، دیوید و آنتونی مگ‌گرو (۱۳۸۲)، **جهانی شدن و مخالفان آن**، ترجمه مسعود کرباسیان، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی

- Cillian Y(2003), **International relations as we enter the twenty-first century, From Globalization: Theory and practice**, Continuum.
- Elanga, B(2004), **Geography Scope of operations by multinational companies: An exploratory of regional and global strategies**, Journal of European Management, Vol.22, No.4,pp:431-446
- Ewan MC.(2001), **Geography, culture and global change**, in Daniels,P.W Bradshaw
- Hall,S(1996),**The question of Cultural identity, From modernity and its future**, Cambridge press
- Jackson(1989), **Maps of meaning**, London,unwin human
- Jieming Z(2002, Globalization and its impact on Singapore's industrial landscape, Journal of Habitat International, Vol.26 (2002), P:170- 187**
- Murray,E. W(2006): **Geographies of globalization**, Rutledge
- Triandis, H.C(2006),**Cultural aspects of globalization**, Journal of international management, No.12, P:206-220

Steve, D(2008): **The (limited) effect of cultural globalization in India: Implications for culture theory**, Journal of Poetics, Vol.33, PP:30-346.
WWW.Mahshar.Com,(2007), **entertainments and news.**

Archive of SID